

1

ZLATÁ STŘEDNÍ HOUBA

Nicole R. Pramiková

SpongeBob SquarePants je bez jakýchkoli pochyb šťastný. Každé ráno, když mu lodní siréna zatroubí budíček, vyskočí z postele s úsměvem na tváři a s písní na rtech. To není normální reakce, jakou bychom čekali od někoho, kdo smaží v rychlém občerstvení za mizerný plat a bydlí v ananasu. Ovšem, jak SpongeBob zpívá v epizodě „Zavření v mrazáku“: „Když děláte něco, co máte opravdu moc rádi a jste na to hodně pyšní, tak je pro vás práce hrou.“ (nedohledáno) Našemu žlutému děravému kamarádovi je do smíchu, protože se mu dobře žije.

Podobně jako SpongeBob měl i řecký filozof Aristotelés (384–322 př. n. l.) pocit, že žít dobře znamená žít šťastně. Nicméně spíš než život naplněný rozkoší a splněnými přáními

popisoval Aristotelés štěstí jako stav *eudaimonie*, což znamená osobní rozkvět nebo spokojený život. Takového stavu je dosaženo, když člověk žije ctnostným životem vymezeným střední cestou mezi extrémním nadbytkem a extrémním nedostatkem, kterou označoval svým památným výrazem „zlatý střed“.

V průběhu svých mnohých podmořských dobrodružství nám SpongeBob názorně ukazuje, co je šťastný život. Místy se občas možná nezachová nejčestněji, ale ze svých nedostatků se poučí, že skutečná cesta za štěstím vede skrze sebezdokonalování. SpongeBob, lépe než kterákoli jiná postava ze Zátíší Bikin, slouží jako zpodobnění Aristotelovy filozofie o blaženosti a dobrém životě. Aristotelés sice napsal, že: „Nejlepší tedy, nejkrásnější a nejslastnější jest blaženost“ (Etika Nikomachova, kniha první, část 9.) (Dle vydání Jana Laichtera, 1937 – originál uvádí část 8) SpongeBob nám ale předvádí, jak blaženost podávat v sezamové housce.

MOHLI BYCHOM VÁS NAUČIT, JAK BÝT HODNÝ

Aristotelovy pohledy na etiku a na štěstí se zakládají na jeho představách o ctnosti a neřesti, z nichž obojí je stavem bytí. Neřest figuruje v každé z obou krajností, buď jde o krajnost nadbytku (jako je posedlost pana Krabse bohatstvím), nebo o krajnost nedostatku (jako je Patrickův deficit řekněme „intelektuálního rozhledu“). Ctnost je na druhou stranu střední cestou; pozicí, kterou Aristotelés nazývá „zlatým

středem“ nebo střídmostí. Aristotelés tvrdil, že rozhodnout se jednat a chovat v souladu s tímto středem vede ke ctnosti, tedy ke způsobu, jakým by lidé měli žít. Extrémy, tedy neřesti, jsou nežádoucí, protože prozrazují neschopnost sebeovládání. Ať už je to přehnanost, nebo lhostejnost, extrémy značí, že člověk nemá kontrolu nad svým životem. Naopak, žití v souladu se zlatým středem vyústí ve ctnost.

Ctnost však není něco, co buď máte, nebo nemáte. Musíte cvičit a trénovat ji, podobně jako musíte posilovat a procvičovat sval, abyste mohli zvednout závaží. Čím více se ctností řídíte, tím spíše budete na dané situace reagovat ctnostným chováním nebo postojem. Ale čím více jednáte a reagujete v souladu s neřestmi, tím pravděpodobněji vám sval ctnosti ochabne. A žádné nafukovací svaly vám nepomůžou! Procvičovat střídmost a sebeovládání, jak tvrdí Aristotelés, vede ke ctnostnému blaženému životu.

Aristotelés stejně jako SpongeBob usiluje o blaženost jako o nejvyšší dobro. Blaženost si podle Aristotela „žádáme vždy pro ni samu a nikdy pro něco jiného“ a zároveň je podle něj „něčím dokonalým a něčím soběstačným, poněvadž jest cílem všeho konání.“ (Kniha první, část 5). Jinými slovy, štěstí je dobro samo o sobě. Nepotřebuje nic dalšího, co by mu dodalo na ceně, a je konečným cílem jakéhokoli ctnostného přístupu nebo jednání. Když SpongeBob každé ráno vstane do nového dne, dělá to s úsměvem jen proto, že žije morálním, šťastným životem. Jeho spokojenost se promítá do jeho pohledu na vlastní smrtelnost,

jako když říká Sépiákovi: „Kdybych tady teď měl umřít kvůli nějakému výbuchu, co svou nešikovností způsobil můj kamarád... tak... by mi to nevadilo“ („Smrtný koláč“). Neznamená to, že by SpongeBob něco zlehčoval. Dává najevo, jak je jeho život naplňující a bohatý. Nic dalšího, co by ho učinilo šťastnějším, už nepotřebuje, a jeho štěstí není třeba nijak dál zdůvodňovat.

Chovat se a jednat ctnostně vede k dobrému, šťastnému životu. Oddat se neřestem vede k pokroucenému pohledu jak na sebe samého, tak na život, a člověk pak míří opačným směrem než ke štěstí. V případě SpongeBoba oddat se neřestem, což se mu občas stane, vede k utrpení nebo smutku. Klasický případ toho se odehraje v díle „Vzácná karta“, kde se SpongeBob zarputile snaží ulovit ultravzácnou sběratelskou kartu číslo 54 s mluvícím Supermořcem. Pátrání skončí jen spoustou promrhaných peněz a brekem, když Patrick kartu lehkovážně zničí (než SpongeBobovi prozradí, že jich má víc). Podobná situace vyvstane v epizodě „Čekání“ kdy SpongeBob zatvrzele čeká, až mu poštou přijde hračka, a nakonec mu zbudou oči pro pláč, když ji Patrick (údajně) zničí. SpongeBob se naštěstí z toho nectnostmi způsobeného trápení poučí, což ho znovu nasměruje k cestě za spokojeným životem. Když jedná ctnostně, sklídí plody své práce v podobě štěstí.

SpongeBob je zpodobněním člověka, který se snaží žít v ctnostném středu a vyhýbat se neřestem v krajnostech. Ale stejně jako nikdo z nás, ani SpongeBob není dokonalý. Hodně ze životních lekcí (které ušetří jak sobě, tak obecně)

je důsledkem toho, že správnou věc neudělá hned napoprvé. Právě skrze tato pochybení v úsudku si SpongeBob uvědomuje, jak žít lepším životem a docílit štěstí. Musíme mu přičíst ke cti, že se snaží žít ctnostně, jak nejlépe umí – i když mu to občas uklouzne. Aristotelés poznamenal, že života plného sebezdokonalování dosáhneme procvičováním ctnosti. Říká se, že jedna ze SpongeBobových nejsympatičtějších vlastností je, že sem tam něco zpacká, stejně jako my. Ale i když SpongeBobův „sval ctností“ není plně procvičený a vyrýsovaný, rozhodně jeho posilování nijak nefláká. SpongeBob, stejně jako průměrný „suchozemský tvor“ (to jsme my!), usiluje o to, aby z něj vyzářovalo dobro a dosáhl ve svém životě štěstí.

LÍZAT KLIKÝ NA DVEŘÍCH JE NA JINÝCH PLANETÁCH ZAKÁZANÉ

Co má SpongeBob dělat, aby žil ctnostným a šťastným životem? Aristotelés tvrdí, že ctnosti dosahujeme umírněností ve čtyřech charakteristikách chování: v odvaze, cti, pravdě a hněvu. SpongeBob při svých rozmanitých podmořských dobrodružstvích (a peripetiích) tyto čtyři vlastnosti předvede nespočetněkrát. Když se přestane ovládat, trpí. Když projeví úsilí k dosažení „zlatého středu“, uvidíme ho, jak žije šťastně a ctnostně.

Krajnostmi odvahy, která je v tomto případě ctnostným středem, jsou zbabělost (strach ze všeho) a zbrkllost (vůbec žád-

ný strach). SpongeBob často nesebere odvalu automaticky, ale nakonec si uvědomí, že aby všechno dobře dopadlo a mohl být opět šťastný, musí opustit svou komfortní zónu a postavit se překážkám. Potřeba udělat správnou věc všechnen strach přebije. Příkladem za všechny může být díl „Měl jsem nehodu“, kde si SpongeBob při ježdění na dunách natluče (ehm) pozadí a začne se bát, že kdyby se mu to stalo znovu, musel by nadosmrtno nosit „kovový zadek“. Aby zabránil další nehodě, ze strachu se odloučí od vnějšího světa. Ukryje se ve svém ananasu a ve zbabělé paranoi si vyrobí nové kamarády z použitého kapesníku, bramborového lupínku a z mince. Nicméně když na Sandy a Patricka zaútočí před jeho dveřmi gorila, cítí povinnost opustit bezpečí svého domu a zachránit je. Jedná odvážně, protože čelí svému strachu, a štěstí dosáhne, když zjistí, že jeho přátelé jsou v bezpečí a že svět nakonec není tak strašně nebezpečné místo. SpongeBob ve strachu a v izolaci zjistil, že takhle kvalitního života, po němž prahne, nedosáhne. Ten stav deprivace ho oddělil od všech a od všeho, co má rád. Odvaha mu nicméně umožnila všechny ty ztracené věci a vztahy znovu nabýt a otevřela mu dveře (v tomto případě doslova) ke šťastnému životu.

Ale odvaha se někdy zvrhne v bezhlavost. Tento extrém SpongeBob předvede, když se řídí mottem humra Larryho, aby žil každý den, jako by byl poslední („Žít naplno každý den“). SpongeBob má nejprve z takového životního stylu strach, obzvláště když je svědkem toho, jak Patrick neuváženě riskuje vlastní život. Časem se ale SpongeBob začne honbě za adrena-

linem oddávat také a nakonec i s Patrickem skončí v nemocnici. Skutečná odvaha neznamená žít beze strachu. Odvaha musí být vždy ředěna obavami o vlastní bezpečnost a zdravým rozumem. Aby byl SpongeBob šťastný, musí usilovat o „zlatý střed“ mezi strachem a bezhlavostí.

Bezhlavosti se SpongeBob rozumně vyhne v „Týdnu před hibernací“, když ho Sandy zatáhne do řady bláznivých her, počínaje hledáním sena v kupce jehel a konče jízdou na kole v jedy zamořeném průmyslovém parku. Zatímco Sandy předvádí extrém v podobě bezhlavosti, SpongeBob nabude přesvědčení, že ho veverka „chce zabít“. Její pojetí zábavy mu připadá dost nebezpečné. Nakonec se rozhodne jejich bláznivých kousků dál neúčastnit. Prohlásí, že už si s ní nebude hrát, protože ho ty hry „trhají na kusy“.

Musíme SpongeBoba pochválit, že často předvádí ryzí odvahu. Mezi klasické případy patří ten, když se dokázal vymotat ze strašidelného cizího města, poté cestou domů nastoupí do špatného autobusu („Černočerné dno“), a když se odhodlal vrátit ke Křupavému krabovi, poté, co si jeden přehnaně vyběravý zákazník stěžoval na jeho vaření („Správný postup“). Také se pustil do křížku s Bandou prasknutý bubliny („Kam zmizel SpongeBob“) a v paralelním středověkém vesmíru se postavil obří medúze („Středověk“). A co víc, SpongeBob se ve filmu *SpongeBob v kalhotách* vzepře samotnému králi Neptunovi, který chce upéct pana Krabse za to, že mu údajně ukradl královskou korunu. SpongeBob se pro ni odvázně vydá do Škeblo-

va. Rozhodně se nechová, jako kdyby se nebylo čeho bát, a často před tím, co mu nahání strach, uteče, jen aby později sebral odvalu a ukázal, že se nebojí hájit jak sebe, tak ostatní.

Další stránkou chování, kterou se Aristotelés zabývá, je čest, která je definována jako střední pozice mezi přehnanou pokorou a planou domýšlivostí. Při prvním extrému, přehnané pokoře, se člověk sám ponizuje. Při druhém, extrémní ješitnosti, se chová jako chvástal. Obojí je považováno za neřest, protože to o člověku vypovídá, že o sobě má příliš nízké, nebo příliš vysoké mínění. SpongeBob se snaží žít v souladu se „zlatým středem“ cti a zároveň demonstruje velkodušnost, kterou vidíme hlavně v tom, jak pohlíží sám na sebe. SpongeBob si udržuje poměrně vysoké zdravé sebevědomí.

Samozřejmě jsou zde výjimky. Jedním takovým případem budiž „Něco tady smrdí!“, kde SpongeBob zjistí, že si ho lidé pro jeho zápach z úst drží daleko od těla. Patrick, který nemá nos, SpongeBoba přesvědčí, že důvodem je jeho ošklivost. To ho uvrhne na šikmou plochu, kdy nakonec začne nesnášet sám sebe. Ale jakmile zjistí, jak je to s ním doopravdy, navrátí se mu jeho prosluněná nálada a opět dosáhne ctnostného středu, protože se jeho osobní čest vrátí do normálu.

Jsou chvíle, kdy se SpongeBob zachová nečestně. Pořídí si nafukovací svaly, se kterými se začne napařovat a prohlašovat o sobě, že je „drsňák“ („Falešné svaly“), a na pár nanosekund dopustí, aby mu stoupla sláva do hlavy („Reklama“). Dokonce se nechá Planktonem umluvit, aby byl pod zástěrkou asertivi-

ty hrubý na ostatní („Na velikosti záleží“), a znevažuje Sandy, když vypráví vtipy zpochybňující její inteligenci („Veverky jsou k smíchu“), nebo když se prohlásí „králem karate“ („Ostrov karate“). Ve všech těchto případech se SpongeBob co do cti nepředvede zrovna v nejlepším světle. Bohudíky to tak nezůstane napořád. Když si pro svou domýšlivost natluče nos, vezme si z toho ponaučení. Jeho skopičiny z nafoukanosti jsou jen dočasné a připravují ho o skutečné štěstí, po kterém touží. Čest si zpět dobude tak, že se rozhodne zachovat se přesně podle zlatého středu, omluví se, a zachrání tak své kamarádství.

Co se týče cti, je zajímavé, když do úvahy přibereme i SpongeBobovy sousedy, kteří reprezentují Aristotelovy myšlenky v praxi. Zaprvé je tu Patrick, který má tendenci se sám shazovat (i z legrace) pro svůj nedostatek inteligence a osobní motivace („Hlupáci vůbec nemůžou vědět, jak strašně moc jsou hloupí“). Jeho nedostatky v oblasti cti symbolizuje skutečnost, že bydlí pod velkým balvanem. Patrickův domov naznačuje, že se rád drží při zemi a ve tmě. Na druhou stranu je tu pedantský Sépiák ve své impozantní hlavě z Velikonočího ostrova, jehož nejlepším přítelem je on sám. Jeho ješitnost stejně tak reprezentuje i množství autoportrétů, které má pověšené na zdech. Sépiák coby stereotypní snobský umělec ohrnuje svůj obří nos nad všemi ostatními a přifukuje si tak pocit vlastní důležitosti, ačkoli není ani lepší, ani horší než kdokoli jiný. SpongeBob se na rozdíl od svých extrémních sousedů, Patricka a Sépiáka, snaží zachovat si čest tím, že je hrdý na své studium autoškoly,

práci a osobní zjev, a přes to všechno se snaží vyhnout tomu, aby se před ostatními vyvyšoval.

SpongeBob rovněž cítí potřebu udržet si smysl pro pravdu, který je středem mezi tím nikdy se nevyjádřit a *braggadociem*, vychloubačným prosazováním příliš mnoha vlastních názorů. Pravda často vychází najevo ze SpongeBobových interakcí s přáteli. Když se zrovna nezachová příliš čestně a raní něčí city, nakonec ochotně uzná, že se mýlil nebo že něco pokazil.

Pravdu ale neřekne vždycky hned. Například dovolí Patrickovi, aby mu pomohl podvádět při zkoušce v autošколе, když si dá do hlavy vysílačku („Řidičský test“), lže, že si nehrál s rybářskými háčky, poté co ho pan Krabs varuje, aby to nedělal („Háčky“), a pokusí se zamaskovat barvu, kterou potřísnil první dolar pana Krabse („Malování“). SpongeBob v těchto případech nedá okamžitě přednost pravdě – ačkoli ho nakonec udolají výčitky svědomí a přizná se, čímž se vrátí zpět na stezku ctnostné poctivosti.

Pocit viny ho dožene k přiznání, že podváděl při testu, zvláště poté, co mu paní Rybová vyjádří důvěru, o níž SpongeBob ví, že si ji nezískal spravedlivě. To ho rozruší, rozesmutní a zažene to jeho schopnost žít šťastně, dokud všechno neodčiní. Obdobně mu jeho téměř rodičovský vztah k panu Krabsovi nakonec zabrání, aby zapíral příliš dlouho, a nakonec tak prozradí pravdu o tom, že svého šéfa neuposlechl a s háčky si hrál a že pocákal jeho nejcennější majetek barvou. SpongeBobovo

svlékání (aby se vysvobodil z háčku zaseknutého do kalhot) v epizodě „Háčky“ symbolizuje svlékání duše ve chvílích nepřítis dokonalé cti. Tato schopnost cítit hanbu, kterou Aristotelés připodobňuje ke ctnosti, SpongeBoba uvede na stezku za štěstím.

Když SpongeBob jedná čestně, postaví se za pravdu, i když to pro něj v daném okamžiku není výhodné. Když má SpongeBob pocit, že jeho přátelé něco přehnali, je k nim upřímný, ale vyjadřuje se tak, aby se pokusil ostatním sdělit pravdu. Neříká věci na rovinu jen proto, aby si pohladil ego. V epizodě „Hlupák králem“, když se Patrick nechá svést na scestí svou čerstvě získanou královskou mocí, mu SpongeBob pro jeho vlastní dobro diskrétně řekne, že „se chová hrozně“. Podobně se postaví panu Krabsovi, když se přizná, že nedokáže psát a vydávat bulvární články pro nově vzniklé „Krabsovy noviny“, jen aby vydělal peníze („SpongeBob reportérem“). SpongeBob v tomto případě zpočátku souhlasí s nápadem přikrášlovat nudné příběhy, to když ho pan Krabs ujišťuje, že představitost ještě nikomu neublížila. Ale když SpongeBob vidí, jak jeho přifouknuté historky ničí reputaci ostatních a dotýkají se jich, začne ho to vědomí, že ostatní poškozují, trýznit. Dožene ho to až k tomu, aby se vzepřel svému šefovi a obrátil články proti němu. V těchto a dalších případech SpongeBob prokazuje spíše skromnost a pokoru než své ego, aby pravda vyšla najevo a všechno dobře dopadlo. Zjistí, že díky poctivosti bude, stejně jako v dlouhodobém horizontu i všichni kolem něj, šťastnější.